

BOSHQARILADIGAN YUK PARASHYUT SISTEMALARI

Chirchiq OTQMBYu

*Havo-desant tayyorgarligi kafedrasini
kafedra boshlig'ining o'rinbosari*

A.A. Mirzarahimov

Bo'linmalarni jangovar vazifani bajarish hududiga etkazish usullaridan biri parashyut yordamida desantlashtirish hisoblanadi. Bo'linmalarga kerakli bo'lgan anjomlar esa yuk parashyut sistemalari etkazilishi mumkin.

Boshqariladigan yuk parashyut sistemalari

*«100 -200 kilogramm yukni desantlashtirish» (chapda) va «500-1000 kilogramm
yukni desantlashtirish» (o'ngda).*

Barcha yo'nalishlar rivojlanishi tez suratlarda o'sib borish jarayonida, havo-desant texnikalarining rivojlanishi ham doimiy ravishda olib borilmoqda. Shaxsiy tarkib va texnikalarni parashyut yordamida desantlashtirish uchun yangi turdagi parashyut tizimlarini yaratilishi va ularning imkoniyatlari hozirgi zamon urush

talablariga javob beradi. Bunday imkoniyatlardan biri bu shaxsiy tarkibni maksimal balandliklardan va belgilangan hududan ma'lum uzoqlikda desantlashtirilishi. Bular birinchidan yashirinlik va tezkorlik imkonini yaratadi, ikkinchidan uchish vositalarini havo hujimidan mudofaa qo'shinlari tomonidan urub tushurish imkoniyatlarini pasaytirishidadir. Shuningdek dushman tomonidan qo'nish maydonchalarini aniqlash yoki umuman desantlashtirish amalga oshirilganligidan bexabar qolishidadir. [1]

So'ngi vaqtda parashyutchi–desanchilarning umumiy uchish og'irligi oshganligini, ayrim holatda 90 kilogrammgacha etishi, zarur bo'lgan vositalarni o'zlari bilan birgalikda olib parashyut bilan sakrash imkoniyati cheklanganligini yuk parashyut sistemalaridan foydalanish zarurati paydo bo'ladi.

Boshqariladigan yuk parashyut sistemalarni ishlab chiqarish, desantlashtirish vositalari rivojlanishining asosiy yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bunday vositalar nafaqat harbiylar tomonidan, balki boshqa sohada ham fodalanish mumkin. Masalan tabiiy ofat vaqtida etib borish qiyn bo'lgan tog'li hududdagilarga yordam ko'rsatish vaqtida yoki havodan boshqa usullar orqali vaqt ko'p talab etiladigan bo'lsa.

Zamonaviy yuk sistemalari 1000 kg gacha bo'lgan yuklarni balandligi 10000 metr va belgilangan nuqtadan 44 km gacha bo'lgan masofadan desantlashtirilib, tushish nuqtasidan o'rtacha 50 metr gacha hatolik bilan yuklarni desantlashtirish mumkin.

Parvoz qilish hususiyatiga ega bo'lgan parashyut shakli havodagi tezlikni soatiga 100 kmgacha xarakat qilishiga imkon yaratadi. Bunday parashyut sistemalari parashyutni boshqarish bloklari (PBB) bilan taminlanadi.

Samoviy navigatsiya tizimiga ega PBB parashyut sistemasini avtomatik tarzda belgilangan nuqtaga olib boradi, shuningdek u parashyutni boshqarish arqonlarining pnevmatik kuchlanish uzatmasi va markaziy hisoblash mashina blokidan iborat. Markaziy hisoblash mashinasi: balandlikni, yuk parashyut sistemasining yo'nalishini, shamol tezligini, pasayish tezligini va taxminiy qo'nish vaqtini aniqlab boradi va pnevmatik kuchlanish uzatmasiga ko'rsatma beradi.

Bir vaqtda bir nechta yuk parashyut sistemalarini ishlatish vaqtida har bir parashyut sistemaga radiouzatgichlar oʻrnatiladi. Radiouzatgichlarlar yordamida har bir parashyut tizimini bir-biriga nisbatan boʻlgan holatni aniqlaydi va havodagi toʻqnashuvlarni oldini oladi. [2]

Radiouzatgichlardan foydalanib boshqariladigan parashyut sistemalarni uchta usulda boshqarish mumkin.

Birinchi usul parashyut sistemalardan birini “yoʻlboshchi” qilib tayinlanishda. Bunda “yoʻlboshchi” etib tayinlangan parashyut sistemasi minimal traektoriyadan harakat qiladi, boshqa parashyutlarning hisoblash mashinalari esa unga qarab oʻz holatini aniqlab boradilar va kerakli boʻlgan oʻzgartirishlarni kiritib boradi. Lekin bunday usulda “yoʻlboshchi”ning ishdan chiqishi qolgan parashyut sistemalarini boshqaruvi izdan chiqib ketishini olib kelishi mumkin.

Ikkinchi usulda esa barcha parashyut tizimiga bir hil dastur yuklanadi va ular uchish jarayonida faqat oʻz holatini boshqa sistemalarga nisbatan aniqlab boradi va belgilangan oraliq masofani nazorat qilib boradilar. Bunday usulda har bir parashyut sistemasi mustaqil harakat qiladi va guruhdagi biron bir parashyut sistemasi ishdan chiqsa qolganlarning ishiga taʼsir etmaydi.

Uchinchi usulda bir hil dastur barcha parashyut sistemalariga kiritiladi, lekin radiouzatuv faqat yaqin joylashgan atrofdagi ikkita–uchta parashyut sistemalari bilan axborot almashadi, shulardan bittasi boshqa shunday kichik guruhlar bilan axborot almashadi. Bunday usul kichik guruhlar tarkibida yoyilishni, jipslashishni, toʻsiklarni aylanib oʻtishniva har hil qoʻnish maydonlariga yoki bitta maydonga qoʻnishni amalga oshirishga imkon yaratadi. Ushbu usulda bir vaqtning oʻzida 5 tadan 50 tagacha parashyut sistemalari ishlatishga imkon yaratadi. [3]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Antipov D.K., «Zachem desantno`e voyska sovremennoy armii».G`G`Armeyskiy sbornik №9, 2011 god.
2. Losika O.A., «Imeyut li tanki buduhee».G`G`Armeyskiy sbornik №4, 2006 god.
3. Internet sayt <http://desantura.ru>.